
Adaptacja zabytkowego założenia dworsko-parkowego w Piekartach

---

Lidia Ozimkowska, Jerzy Wojtatowicz

STRESZCZENIE

Artykuł powstał na podstawie prac przedprojektowych przeprowadzonych we wsi Piekarty, w południowo-zachodniej części województwa mazowieckiego. Obszarem badań objęto zabytkowy park z aleją dojazdową i stawem oraz niewielką część rozległego założenia dworsko-parkowego, którą dawniej stanowiły grunty rolnicze, dolina rzeki ze stawami rybnymi, stajniami i innymi obiektami gospodarczymi. Podstawowym celem opracowania było zebranie danych niezbędnych do wykonania projektu uwzględniającego zarówno ochronę istniejących wartości jak i dostosowanie terenu do potrzeb współczesnego użytkownika. Standardową metodę analiz terenu rozszerzono o badanie związków i zależności między parkiem a jego bliższą i dalszą okolicą. Przedstawiono propozycję pozyskiwania informacji także z otoczenia, zakładając że gatunki istniejące jeszcze poza parkiem mogły występować w parku lub mogłyby żyć w parku po rewaloryzacji. Szczególną uwagę zwrócono na identyfikację istniejących elementów i ich pozostałości mających wartości przyrodnicze i kulturowe, a także na wytyczne konserwatorskie dotyczące obszaru zabytkowego. W analizach przedprojektowych badano składniki i cechy krajobrazu takie jak: powietrze atmosferyczne, wody (płynące i stojące), szata roślinna i świat zwierzęcy, gleby, rzeźba terenu, cechy estetyczno-widokowe oraz elementy wprowadzone przez człowieka. Zaproponowano kilka rozwiązań różniących się stopniem zachowania istniejących elementów i układem kompozycyjnym. Będą one służyły dyskusji w celu wyboru optymalnego sposobu zagospodarowania terenu.

Słowa kluczowe: powiązania przyrodnicze, park historyczny, architektura krajobrazu

---

Wstęp: cel, założenia, zakres i metodyka badań

Celem pracy było zaprezentowanie i sprawdzenie metody waloryzacji przyrodniczej na przykładzie parku w Piekartach. Metoda ta, jak wiele innych, wykorzystuje powiązania przyrodniczo-kulturowe między parkiem i jego otoczeniem. Przyjęto standardowy zakres prac wykonywanych na terenach objętych ochroną konserwatorską. W myśl poglądów prezentowanych przez L. Majdeckiego [1993], w celu opracowania przybliżonego układu dawnego założenia ogrodowego, analizowane są ślady i elementy poprzez kryteria dwójakiego rodzaju: *kryteria układu przestrzennego funkcji i tworzywa, które były znane i uznane w czasie powstania parku oraz kryteria doboru przykładów porównawczych, według których powinny być: analogiczne rozwiązania z tego samego okresu, parki tego samego autora lub kręgu twórców albo podlegające temu samemu mecenasowi oraz parki tego samego regionu, obszaru lub położone w podobnych warunkach topograficznych*. Tym samym skala prowadzonych badań nie jest ściśle określona i wynika ze specyfiki obiektu. Zwykle najsilniejsze powiązania przyrodnicze z otoczeniem występują wzdłuż granic obiektu mieszczących się w rozważaniach w skali miejscowej, na co zwrócono uwagę w niniejszym artykule. Przystępując do prac analitycznych

zapoznano się z wytycznymi konserwatorskimi do projektu rewitalizacji parku w Piekartach oraz oczekiwaniami właściciela obiektu. Następnie określono zakres prac kameralnych oraz prac inwentaryzacyjnych i waloryzacyjnych w terenie. Wykonane analizy i syntezy posłużyły do opracowania wytycznych projektu parku. W dotychczasowych opracowaniach rośliny zielne oraz zwierzęta traktowane są marginalnie i praktycznie informacje na ten temat mają charakter załącznikowy – nie są wykorzystywane w projekcie. Dla pełniejszego odtworzenia substancji przyrodniczej badanego parku w Piekartach, stanowiącej istotną wartość zabytkowego obiektu, analizowane były związki i zależności w różnych skalach: od planistycznej do miejscowej, włączając powiązania uwzględniające wybrane rośliny i zwierzęta oraz ich otoczenie. Badania w każdej z tych skal były prowadzone za pomocą różnych metod i narzędzi. Analizując funkcję biocenotyczną parku, wiążącą się z obecnością poszczególnych gatunków, rozpatruje się związki i zależności z ich siedliskiem, które może być rośliną lub rozległym obszarem. Należy podkreślić wagę problemu zwiększenia różnorodności biologicznej parku zwłaszcza o gatunki zagrożone wyginięciem z jego otoczenia, co jest bardzo istotne z punktu widzenia ochrony przyrody, aczkolwiek w parku historycznym funkcja ta choć ważna, nie jest funkcją podstawową¹. Utrzymanie lub introdukcja gatunków, które żyły w parku oraz zachowanie lub wprowadzenie do parku atrakcyjnych gatunków dla rekreacji i wypoczynku wiąże się z funkcjami podstawowymi. W przypadku zabytkowych obiektów architektury krajobrazu i innych terenów zieleni funkcjami podstawowymi są: zachowanie wartości historycznych i wypoczynek ludzi. Funkcje te są równorzędne. Z uwagi na delikatność substancji zabytkowej funkcja wypoczynkowa nie może godzić w wartości historyczne. W przypadku eliminacji jednej z funkcji podstawowych nie można mówić o zabytkowym parku.

Wydaje się, że analiza powiązań między organizmami żywymi, niedoceniana w opracowaniach z zakresu rewaloryzacji zabytkowych założeń ogrodowych, może wnieść istotny wkład w dociekaniach stanu obiektu w różnych okresach historycznych. Badania z zastosowaniem narzędzi planistyczno-projektowych mogą też przyczynić się do zachowania, wzmocnienia lub eliminacji powiązań między organizmami żyjącymi w parku i jego najbliższym sąsiedztwie. W celu wykonania właściwego projektu rewaloryzacji należałoby każdy szczególny element odnosić do funkcji podstawowych, co spowoduje podwyższoną ochronę całego obiektu i podniesie walory wypoczynkowe. Park w Piekartach posłużył jako sprawdzenie metody rewaloryzacji zabytkowego założenia w zakresie wykorzystania powiązań między florą i fauną w celu wzbogacenia różnorodności biologicznej, a tym samym rozszerzenia oferty wypoczynkowej w zabytkowym obiekcie.

---

¹ Funkcja ochrony przyrody jest funkcją podstawową np. w rezerwach przyrody czy parkach narodowych. W przypadku parków narodowych mamy podobną sytuację: istnieją dwie funkcje podstawowe (ochrona przyrody i wypoczynek rozumiane jako udostępnienie parku do zwiedzania, podobnie, jak obiektu muzealnego).

Badania w skali powiązań miejscowych, regionalnych i ponadregionalnych

W przypadku badań planistycznych mogą być rozważane obszary i obiekty powiązane z obiektem opracowania niekiedy położone bardzo daleko od niego, mieszczące się w rozważaniach ponadregionalnych, regionalnych (np. sieć dróg, wody rzeki przepływającej przez park), a także miejscowych. Wykonywane badania przez różnych specjalistów (w skali makro) mają jeden wspólny mianownik: wszystkie ich opracowania obejmują problematykę związków i zależności parku z innymi daleko położonymi obiektami. W celu wyróżnienia badanego obiektu architektury krajobrazu w odniesieniu do innych obiektów o podobnym przeznaczeniu lub różnym sposobie użytkowania należy wykonać badania odnoszące się także do szeroko pojmowanego krajobrazu. W ramach kwerendy bibliotecznej poszukuje się wszelkich informacji dotyczących właścicieli, ich koligacji rodzinnych, powiązań, zwyczajów, upodobań (np. spisów roślin w innych majątkach tego samego właściciela). Powinno się zaznaczać na mapie obiekty, nawet daleko położone, które mogły oddziaływać lub nadal oddziałują na teren opracowania. Warto analizować przebieg korytarzy migracji gatunków (np. w celu określenia czy jakiś migrujący gatunek może potencjalnie żyć w badanym parku) na równi z powiązaniem hydrologicznymi czy zależnościami komunikacyjnymi. Często szczątkowe dane dotyczące sposobu zagospodarowania i użytkowania terenu mogą zostać uzupełnione, a nawet odtworzone w wyniku porównań i analiz innych, lepiej zachowanych obiektów pełniących zbliżone funkcje. Brakujące żywe elementy obiektu, które występowały dawniej w parku, a dziś występują w otoczeniu, umożliwiają ich introdukcję, a tym samym odtworzenie zależności kompozycyjnych, funkcjonalnych, programowych, przyrodniczych i innych tworzących całościowy obraz parku.

Badania w skali obiektu i jego sąsiedztwa

W celu określenia całościowej postaci obiektu (w tym w różnych przedziałach czasowych), opracowania przybliżonego układu dawnego założenia ogrodowego poszukuje się dominujących elementów układu przestrzennego i kompozycyjnego. Są to przede wszystkim znacznej wielkości budynki i budowle, drzewostany, elementy ukształtowania terenu, układy komunikacyjne i wodne. Można je odczytać na materiałach kartograficznych i w innych źródłach pisanych, fotografiach, a także sprecyzować w czasie sondażu społecznych. Należałoby także objąć badaniami funkcję biocenotyczną, która zwykle jest pomijana, a w niektórych przypadkach stanowi tak wielką wartość, że w pracach rewaloryzacyjnych zabytkowego obiektu może być uznana za jeden z głównych celów ochrony a nawet zaspakajania wypoczynkowych potrzeb użytkowników, zwłaszcza miłośników przyrody. Ważne jest jednak, aby dla gatunków atrakcyjnych wizualnie (np. pod względem wielkości albo liczebności) czy cennych z punktu widzenia ochrony przyrody ustalić związki pozwalające na zachowanie osobników² lub populacji. Konieczne jest zachowanie

² Pojedyncze osobniki roślin i zwierząt, które są istotne z punktu widzenia rewaloryzacji, żyją niekiedy bardzo krótko. Dlatego też w parkach istniejących wiele lat należy chronić nie tylko je, ale ich kolejne pokolenia.

gatunków, które mają wartość historyczną i są atrakcyjne dla wypoczywających. Brak analizy układu biocenotycznego w odniesieniu do konkretnych zadań sprawia, że w wielu przypadkach nieświadomie niszczone są istniejące wartości. W ocenie parków i innych obiektów architektury krajobrazu analizowane jest też otoczenie, które może podnosić lub deprecjonować walory rozważanego elementu (ogrodu lub parku) [Wojtatowicz 2012].

Badania w skali elementu

Badanie poszczególnych elementów zarówno żywych, jak i nieożywionych ma także na celu opracowanie kilku postaci parku istniejącego na przestrzeni lat oraz ostatecznego, całościowego wizerunku parku.

Wyniki badań terenowych są zestawiane, analizowane i porównywane w odniesieniu do danych ze źródeł archiwalnych, co umożliwi przybliżenie funkcji i formy pojedynczych drzew, układów roślinnych oraz innych elementów przyrodniczych lub architektonicznych. Oceniając elementy badamy je przede wszystkim w odniesieniu do ich wartości historycznej i walorów wypoczynkowych. W badaniach parku [Ozimkowska i in. 2017] stosowano metodę oceny drzewa, którą opisano w artykule [Wojtatowicz 2010]. Metoda oceny elementu została zmodyfikowana i przy ocenie dodatkowo brano pod uwagę wartości historyczne. Oceniając wybrany element z różnych ekspozycji w stosunku do stron świata, przyjęto pięciostopniową skalę do oceny walorów kompozycyjnych i wartości historycznych oraz możliwości wprowadzenia zmian w otoczeniu, aby korzystniej wyeksponować drzewo lub obiekt architektoniczny, zachować jego wartości historyczne. Badania prowadzone są w trzech strefach umożliwiających ocenę w odniesieniu do skali detalu, sylwetki oraz powiązań występujących między szczególnym obiektem a jego otoczeniem.

Studium przypadku zrealizowane dla założenia dworsko-parkowego w Piekartach

Przedmiot opracowania obejmował teren, w skład którego wchodził zabytkowy Park w Piekartach³ z aleją dojazdową, objęty ochroną konserwatorską⁴ oraz położony po jego wschodniej stronie teren do pasa drogi powiatowej między Goszczynem a Jadwigowem. Celem pracy było odnalezienie śladów⁵ świadczących o historii parku w Piekartach

³ Teren opracowania znajduje się w Piekartach, wsi położonej w województwie mazowieckim, w powiecie białobrzeskim, w gminie Promna. Ogólna powierzchnia całego terenu objętego opracowaniem wynosi 4,53 ha. W jego skład wchodzi obszar objęty ochroną konserwatora zabytków jako zieleni komponowana z XIX w, pod nr rej. 696 z dnia 19.12.1957 r., (nr rej. 9/A z dnia 15.12.1978 r. oraz z dnia 26.04.2011 r.) na podstawie wpisu do rejestru zabytków byłego województwa radomskiego prawomocną decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Radomiu. Obszar objęty ochroną wynosi 3 ha, w tym 1,9 ha jest zalesiona, 19 arów zajmuje staw a 9 arów stanowią tereny otwarte. Żaden z istniejących budynków nie jest wpisany do rejestru zabytków.

⁴ Ochrona Konserwatora Zabytków z dnia 9.03.2015 r. (DR.5146.32.2015.MCz. Nr. rej.: 9/A/78 l.dz. 327).

⁵ Ślady rozumiane są jako elementy materialne i niematerialne dawnej całości, powstałe w wyniku minionych procesów i zjawisk, przekazujące informacje zachowane we fragmentach lub zarejestrowane na nośniku. Mogą one istnieć w rozważanym terenie lub poza nim. W architekturze krajobrazu, szczególnie w obiektach objętych ochroną, dla któ-

i stanowiących o jego wartości na tle otoczenia na potrzeby ochrony obszaru zabytkowego (ryc. 1, 2), a także propozycji jego wykorzystania zgodnie z wymaganiami konserwatorskimi oraz oczekiwaniami obecnego właściciela. Zakresem objęto wszelkie możliwe ślady przyrodnicze i kulturowe znajdujące się w terenie, a także informacje zawarte w archiwach. Brak dokumentacji, krótki czas na wykonanie pracy, fakt, że zlecenie nie obejmowało projektu technicznego i inne ograniczenia wpłynęły na zakres analiz układu biocenotycznego parku i powiązań zachodzących w różnych skalach. Mimo to wytyczne do projektu pozwolą na zachowanie i odtworzenie wielu wartości: przyrodniczych, historycznych, wypoczynkowych oraz walorów estetyczno-widokowych przy opracowaniu koncepcji.

--- Obszar objęty ochroną konserwatorską
--- Granica terenu opracowania

Ryc. 1. Granice naniesione na ortofotomapę

Źródło: Geoportal.gov.pl

Ryc. 2. Najbliższe otoczenie Piekart
na mapie topograficznej z 1992 r.

Źródło: Geoportal.gov.pl

Informacje dotyczące otoczenia parku na podstawie badania źródeł kartograficznych i śladów pozostałych w terenie

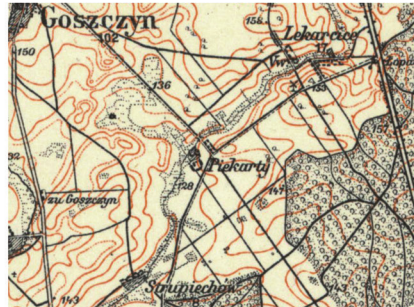
Najbliższe otoczenie terenu opracowania jest zróżnicowane pod względem wysokościowym (pofalowane) i pokrycia terenu (obszary zadrzewione i otwarte z rozproszoną zabudową). Względna różnica wysokości wynosi około 5,5 m i od strony parku opada z południowego-wschodu ku północnemu-zachodowi. Od strony północno-zachodniej w kierunku południowo-zachodnim, tuż za terenem opracowania przepływa ciek wodny o nazwie Borówka. Jest on wąski i stosunkowo głęboki, o wartkim nurcie. W części tej można wyróżnić wyraźnie podmokłe fragmenty terenu. Dominującym zbiorowiskiem wzdłuż rzeki jest łąg olszowy. Za rzeką teren unosi się i dominują tam uprawy truskawek.

rych prowadzone są zabiegi rewitalizacyjne, ślady mają bardzo duże znaczenie. Niejednokrotnie są one jedynym pozostałym świadectwem dawnej świetności obiektu i jego przemian, dlatego też je odnajdujemy, identyfikujemy, a te, które są zgodne z przyjętymi współcześnie dla obiektu celami, staramy się zachować.

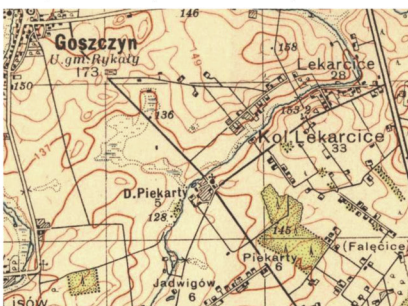
Tereny rolnicze przylegające do zespołu parkowego są tłem eksponującym park. Na granicy upraw znajduje się siedlisko o zabudowie charakterystycznej dla dawnych czworaków. Na terenach położonych na zachód od upraw teren obniża się, występują tam użytki trwałe i tereny podtopione z trzciną. Obszar położony na zachód od terenu opracowania zajęty jest przez gospodarstwo rolniczo-sadownicze. Wzdłuż południowej granicy rozciągają się sady, a równoległe do wschodniej granicy przebiega droga prowadząca z Jadwigowa do

Piekarty, ok. 1843 – Mapa Kwatermistrzostwa, 1:126 000

Piekart, ok. 1915 – Karte des Westlichen Russlands, 1:100 000

Piekarty, ok. 1937 – Wojskowy Instytut Geograficzny, 1:100 000

Temat: Projekt koncepcyjny zagospodarowania terenu parku w Piekartach		
Tytuł: Mapy historyczne Piekart		
Zweryfikowane:	Data: 07.12.2016	
Wykonano:	ASTER - PARK Lidia Ozimkowska Jerzy Wojtatowicz ul. Wileńska 72 m 22 05 - 200 Wolomin	dr inż. Jerzy Wojtatowicz dr inż. Lidia Ozimkowska mgr inż. arch. kraj. Tomasz Wojtatowicz

Ryc. 3. Mapy hipsometryczne okolicy Piekart z lat 1843, 1915, 1937

Źródło: Aster-Park L. Ozimkowska, J. Wojtatowicz, 07.12.2016 r.

Goszczyna. Analizę przekształceń otoczenia parku w Piekartach wykonano na podstawie badań porównawczych materiałów kartograficznych oraz obrazów zdjęć satelitarnych zamieszczonych przez Google Earth. Z dostępnych map topograficznych Piekart z lat 1843, 1915 i 1937 (ryc. 3) można wywnioskować, że układ dróg dojazdowych na przestrzeni 100 lat nie uległ zmianie. Z obserwacji terenowych wynika, że został on zachowany do dnia dzisiejszego. Podobne jest też ukształtowanie terenu z obniżeniem wzdłuż rzeki. Analiza zdjęć satelitarnych wykonywanych corocznie od 2010 do 2016 r. wykazała stosunkowo dużą dynamikę zmian w zakresie istniejących zbiorników wodnych. Ulegają one zarastaniu, ale też są oczyszczane. Wyrobisko powstałe po eksploatacji kruszywo położone na południowy-zachód od terenu opracowania oraz jego najbliższe sąsiedztwo stopniowo zarasta. Szybki wzrost samosiewów zaobserwowano także na terenie o powierzchni około 1,5 ha położonym przy stawach znajdujących się na wschód od parku. Sposób użytkowania pozostałych terenów nie uległ istotnym zmianom.

Obserwacja rzeki oraz analiza od jej źródeł do ujścia wykazały ważny wpływ nie tylko na wody, ale i gleby oraz świat roślin i zwierząt (zwłaszcza wodnych i przywodnych) w parku. Istotny wpływ na wody parku ma zlewnia rzeki na obszarze od źródła do parku (skala ponad miejscowa). Stosunkowo strome brzegi doliny sprzyjają szybkiemu spływowi wód z sadów i nielicznych pól (np. w czasie wiosennych roztopów i dużych opadów), co powoduje szybkie podniesienie się stanu wody w Borówce, a w konsekwencji wpływa na dynamikę poziomu wody w stawie. Wody te są zasobne w składniki pokarmowe tak z powodu żyznych gleb, jak i nawożenia. Wpływa to na bujny rozwój roślinności łąkowej w stosunkowo wąskim pasie po obu stronach rzeki (skala obiektu i jego bezpośredniego sąsiedztwa). Rośliny te zatrzymują drobne frakcje glebowe przemieszczające się z wiatrem. Badania w skali miejscowej wykazały, że woda w stawie ściśle powiązana jest z rzeką i raz staw zasilany jest jej wodami, innym razem woda ze stawu infiltrowana jest w kierunku rzeki lub odprowadzana jest do niej. Woda w stawie utrzymuje się w ciągu całego roku, nawet w okresie suszy.

Informacje dotyczące dawnego założenia parkowego na podstawie badania źródeł literaturowych i śladów pozostałych w terenie

Z danych źródłowych wynika, że dawniej był to park krajobrazowy z dominantą stawu a nie dworu [Domagała 1997], w latach 70. XX w. park był wybitnie zaniedbany [Wiśniowska, Śledziński 1977] częściowo zdziczały, częściowo zdewastowany [Libicki, Libicki 2009]. Obecnie znajduje się w trakcie prac porządkowych. Na podstawie wyników kwerendy archiwalnej i bibliotecznej oraz inwentaryzacji aktualnego stanu obiektu przeprowadzono badania i analizy, które przyczyniły się do przybliżenia historycznej kompozycji przestrzennej oraz w jednoznaczny sposób zidentyfikowały w terenie substancję zabytkową. Badania terenowe przeprowadzono na przestrzeni trzech lat, w różnych porach roku (w dniach: 14.12.2015, 6.08.2016, 16.11.2016 oraz 04.04.2017 r.). Podczas badań wykonano dokumentację fotograficzną, a wyniki obserwacji notowano oraz nanoszono na podkład geodezyjny. W wyniku obserwacji terenowych stwierdzono, że teren parku objęty ochroną ma urozmaiconą rzeźbę (opada z południowego-wschodu ku północnemu-zachodowi), a wody odprowadzane są w kierunku zachodnim, a następnie północnym do rzeki. Informacje dotyczące dawnych zabudowań podworskiego parku w Piekartach i sposobu zagospodarowania terenu wokół nich są niewystarczające. Ponadto użytkowanie terenu przez szkołę, po drugiej wojnie światowej, także wpłynęło na zatarcie dawnych śladów. Układ parku obecnie nie jest czytelny, choć pojedyncze solitery pokazują dawną świetność założenia. Poza głównymi ciągami komunikacyjnymi nie zachował się pierwotny układ alejek i ścieżek. Określono, że istotna dla układu kompozycyjnego parku jest aleja wjazdowa (skala elementu), która stanowi oś kompozycyjną założenia, a także główną drogę dojazdową. W części północnej, na terenach sąsiadujących z obniżeniem przy rzece Borówce wzdłuż obecnej granicy, teren został podwyższony w celu umocowania ogrodzenia (ryc. 4).

Ryc. 4. Rzeka Borówka, grobla i fragment stawu
Fot. L. Ozimkowska, 04.04.2017 r.

Ryc. 5. Staw, dom nauczycieli i budynek szkoły
Fot. L. Ozimkowska, 04.04.2017 r.

Żyzność gleb określono na podstawie roślin. Gleby wyjąłowane w wyniku wcześniej prowadzonej gospodarki rolnej występują na podwyższonym terenie w rejonie bramy i alei wjazdowej. Na terenie starego parku, na którego obszarze zaznacza się wpływ wieloletniej obecności drzew liściastych, gleby są żyzne z dużą zawartością azotu, o czym świadczą bujnie rozrastające się pokrzywy, bzy czarne i inne gatunki nitrofilne. Duży wpływ na gleby wywarł brak wywożenia liści spod drzew. Zachodzą tu typowe procesy charakterystyczne dla gleb brunatnych, jakie spotykamy w lasach grądowych. Obszar przy rzece Borówce oraz wokół stawu (ryc. 5) charakteryzuje się glebami pochodzenia bagiennego, które powstały przy udziale szczątków organicznych gromadzących się w beztlenowych warunkach środowiska wodnego bądź silnie wilgotnego. Powierzchniowa część gruntu przy granicy północnej oraz w rejonie budynków swoją żyzność zapewne zawdzięcza nawiezieniu stawarki z czyszczenia stawu.

Ze względu na znajdujący się w parku staw oraz przepływającą wzdłuż północnej granicy rzekę panuje tu swoisty mikroklimat. Temperatura może być nieco obniżona, a wilgotność powietrza podwyższona. Dobrze przewietrzana jest południowo-wschodnia część parku ze względu na otaczające tereny rolnicze i sadownicze. W okresach wykonywania chemicznej ochrony sadów należy liczyć się z obecnością wysokich stężeń aerozoli. Średnie wartości temperatur w lecie są wyrównane i wahają się w granicach 18°C, zimą różnice termiczne są znaczne.

Analiza gatunkowa drzewostanu

Analiza porównawcza składu gatunkowego [Wiśniowska, Śledziński 1977; Tomaszewska 2015] wskazuje na dużą stabilność rosnących tu roślin pod względem obecności roślin rodzimego pochodzenia tak zielnych, jak i drzewiastych. Pozostały w dużej liczbie i w dobrej kondycji drzewa najbardziej dostosowane do warunków środowiskowych oraz gatunki o szerokiej amplitudzie przystosowania do środowiska – ekspansywne. Niektóre drzewa i krzewy doskonale rozwijają się w tych warunkach, zwłaszcza że następuje wymiana zarówno pyłku, nasion, jak i przenikanie się odrostów korzeniowych, odrośli itp. z roślinami spoza parku. Należą do nich: bez czarny *Sambucus nigra*, klon jesionolistny *Acer negundo*, klon pospolity *Acer platanoides*, śnieguliczka biała *Sympchoricarpos albus*, a nawet lipa drobnolistna *Tilia cordata* (wzrost liczby o 73 szt.), jesion wyniosły *Fraxinus excelsior*, klon pospolity *Acer campestre*. Gatunki te powiększają swój areal i występują także w dolinie rzeki Borówki. Inne w tym okresie zaczęły intensywnie zanikać. Zmniejszyła się liczba kasztanowców o 19 szt., olch o 10 szt. Brak jest topoli holenderskiej *Populus x canadensis* 'Merilandica' oraz 12 szt. robinii akacjowej *Robinie pseudoacacia*, co należy uznać za zjawisko korzystne. Duży wpływ na skład gatunkowy drzewostanu mają warunki środowiska po obu stronach granicy parku, takie jak: zróżnicowane gleby pod względem żyzności i uwilgotnienia, zróżnicowana rzeźba terenu, obecność stawu, wahania wody w sąsiedztwie rzeki Borówki, oddziaływanie ludzi (drenowanie i zagęszczanie gruntu, przekopywanie itp.). Analizując strukturę gatunkową drzewostanu należy stwierdzić, że drzewostan ulegał dużym przekształceniom od okresu założenia parku do czasów współczesnych pod wpływem wzrostu drzew, jak i oddziaływania sił przyrody. Największy wpływ na przemiany w składzie gatunkowym miały: kształtowanie struktury gatunkowej w wyniku usuwania drzew i krzewów rodzimych, adaptacji drzew i krzewów rodzimych oraz sadzenia drzew i krzewów ozdobnych w okresie zakładania parku, zniszczenia w okresie wojennym i bezpośrednio po wojnie, nasadzenia i sposób pielęgnowania w okresie użytkowania terenu przez szkołę, porządkowanie terenu w latach 2014–2017. W ostatnich latach użytkowania terenu przez szkołę i przed sprzedażą park podlegał silnemu oddziaływaniu procesów naturalnej sukcesji. Należy też zauważyć, że w latach 70. XX w. [por. Wiśniowska, Śledziński 1977] i w 2015–2016 przeszło kilka silnych wichur, które połamały i powywracały wiele drzew.

Analiza alei wjazdowej

Wewnętrzna aleja wjazdowa (ryc. 6) rozpoczyna się od strony drogi dojazdowej w miejscu bramy w ogrodzeniu. O jej przebiegu świadczą stare drzewa, których wartość historyczna polega na dokumentacji miejsc i odległości, jakie były zachowane między kolejnymi drzewami alejowymi. Trzy klony rosną w odległościach zbliżonych do 12 m, odległość do kolejnego drzewa wynosi 11,34 m, a między następnymi – 11,73 m. Z drugiego rzędu alei, w podobnej odległości od siebie, zachowały się dwa drzewa. Odległość między naprzeciwległymi drzewami wynosi 8,7 m, co świadczy o szerokości drogi wjazdowej. W tym

Ryc. 6. Ślady dawnej alei wjazdowej

Fot. L. Ozimkowska, 04.04.2017 r.

Ryc. 7. Widok na budynek dawnej szkoły poprzez połamane i poprzewracane drzewa w parku

Fot. L. Ozimkowska, 04.04.2017 r.

wej, jesion, olsze czarne na grobli. Drzewa parku przybrały formę charakterystyczną dla zwartych drzewostanów leśnych. Brak pielęgnacji typowej dla lasów spowodował rozwój samosiewów w przypadkowych partiach, duża konkurencja młodych samosiewów spowodowała zniekształcenie sylwetek starych drzew. Stare drzewa straciły dolne partie koron pod wpływem niedostatecznej ilości światła, a przez zamarłe gałęzie i konary wniknęły grzyby do pni. Pomimo zabliznienia wielu otwartych ran z pewnością postępuje proces rozkładu drewna. W odniesieniu do gatunków zwierząt i grzybów zwiększyła się różnorodność biologiczna, natomiast w przypadku roślin zielnych zmniejszyła się, a wzrósł stan ilościowy niektórych gatunków i obecnie jest on podobny do stanu istniejącego poza parkiem

samym rzędzie, lecz nie w jednej osi, rosną też drzewa młodsze i innych gatunków. Jedynie lipa ma zbliżony wiek do wieku drzew alejowych. Jest prawdopodobne, że aleja z klonów zaczynała się za nią lub była ona pierwszym drzewem z dosadzonych w alei. Na podkładzie z 2011 r. w rzędzie rosnącym po południowej stronie drogi dojazdowej było dziewięć drzew, a po północnej stronie – pięć, w tym dwa klony i trzy inne gatunki. Do dnia dzisiejszego wiele egzemplarzy wypadło z kompozycji. W 2015 r. wichura zniszczyła klony. Obecnie pozostałe drzewa są w złym stanie zdrowotnym i nie tworzą już czytelnego układu drzew alejowych. Świadczą jednak o tym, że aleja ta obsadzona była różnymi gatunkami lub po obumarciu niektórych drzew dosadzano w rzędzie inne gatunki.

Układ zieleni

Obsadzenie alei dojazdowej praktycznie nie istnieje. Zostało kilka drzew w złym stanie zdrowotnym. Najwartościowsze drzewa na terenie to dwa wiązy, robinia przy stawie, stare świerki w części parko-

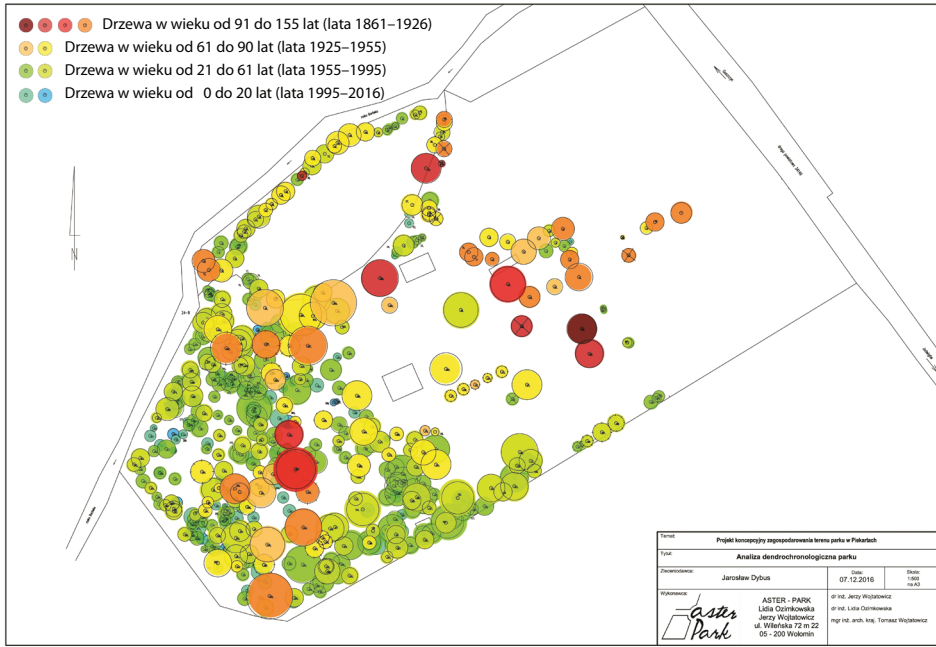
wzdłuż rzeki. Wpłynęło to także niekorzystnie na dawny układ kompozycyjny parku, stan zdrowotny drzew i krzewów oraz zanik nasadzeń w runie parkowym z roślin ozdobnych o znaczących walorach. Nie zachowały się źródła potwierdzające istnienie jakiegokolwiek założenia ogrodowego.

Stan zdrowotny drzewostanu

Stan zdrowotny drzewostanu określono metodą porównania opisów inwentaryzacyjnych oraz obserwacji własnych przeprowadzonych w terenie. Porównując opisy stanu zdrowotnego od czasu inwentaryzacji wykonanej w 1977 r. [Wiśniowska, Śledziński 1977] do czasów współczesnych [Tomaszewska 2015] należy stwierdzić, że uległ on zdecydowanemu pogorszeniu (ryc. 6, 7). Wynika to z ustępowania gatunków krótkowiecznych, braku zabiegów pielęgnacyjnych, warunków atmosferycznych, w tym gwałtownych wiatrów i burz, przechodzących kilkakrotnie nad parkiem.

Analiza dendrochronologiczna parku

W 1977 r. szacowano wiek drzewostanu na 90–130 lat [Wiśniowska, Śledziński 1977]. Po przejęciu obiektu przez Wydział Oświaty na terenie opracowania sadzono drzewa i krzewy oraz zielne rośliny ozdobne. Prawdopodobnie liczniejsze nasadzenia były prowadzone jedno- lub dwukrotnie pod koniec lat 50. i 60. XX w. Pojedyncze nasadzenia wykonywano przez cały okres działalności szkoły. S. Śledziński [1977] szacuje wiek drzew dosadzanych w luki w drzewostanie na 10 do 30 lat. Drzewa posadzone przed 1977 r. świadczą, że drzewostan parkowy po wojnie był bardzo zniszczony. W celu określenia historycznego układu nasadzeń roślinnych oraz sprecyzowania wytycznych projektowych przeprowadzono analizę dendrochronologiczną parku. Wyniki przedstawiono w formie graficznej w postaci nakładek na mapę z wyróżnieniem kolorystycznym drzew o szacowanym wieku w czterech zakresach. Zastosowano metodę przekroi historycznych. Drzewa poszczególnych grup oznaczono kolorami w następujący sposób: drzewa w wieku 91–155 lat – brąz-pomarańcz; drzewa w wieku 61–90 lat – żółty; drzewa w wieku 21–61 lat – zielony; drzewa w wieku do 20 lat – niebieski. Następnie wykonano jedną mapę zbiorczą (ryc. 8). Porównanie map ukazuje kolejne nawarstwienia zieleni powstałe w skutek spontanicznych odnowień, a także kolejnych dosadzeń roślin drzewiastych. Wydzielono drzewostany obejmujące okres użytkowania przez ostatnich właścicieli ziemskich oraz szkołę podstawową, a także młody drzewostan (do 20 lat) powstały w wyniku braku dostatecznej pielęgnacji i spotęgowanego działania sił przyrody.

Ryc. 8. Nawarstwienia zieleni powstałe w skutek spontanicznych odnowień,
a także kolejnych dosadzeń roślin drzewiastych

Źródło: Aster-Park L. Ozimkowska, J. Wojtatowicz, 07.12.2016 r.

Zwierzęta parku

Analiza w skali ponadmiejscowej wykazała, że główny teren migracji większości zwierząt w kierunku parku przebiega wzdłuż rzeki. Przemieszcza się tędy wiele gatunków z różnych grup systematycznych, począwszy od bezkręgowców a skończywszy na dużych ssakach (bobry, sarny). Z punktu widzenia przedostawania się zwierząt najistotniejszy jest odcinek doliny Borówki – od parku wzdłuż Rykolanki do Pilicy. Z tego kierunku przybywała do parku największa liczba zwierząt. Odcinek od źródeł do parku ma duże znaczenie dla gatunków przemierzających się z prądem rzeki. Z innych stron migracja do parku jest utrudniona z uwagi na ogrodzone sady, w których często są używane środki chemiczne. Z tych stron przylatują do parku głównie ptaki. Dla części z nich park jest miejscem żerowania. Najliczniejszym gatunkiem jest kwiczoł, który gnieździ się w pobliskich sadach. Inne gatunki gnieźdzące się w parku i w jego otoczeniu zajmują nisze głównie w drzewostanach (dzięcioły: duży pstry, zielony, dzięciołek, kowalik, pełzacz, grzywacz, zięba, sójka, szpak, wilga). Najbardziej interesującym gatunkiem lęgowym zaobserwowanym w parku był trzczyk, którego dziupla znajdowała się w kasztanowcu nad stawem, a ptak ten przelatywał też na wody poza parkiem. Z gatunków wijących gniazda w krzewach zwracały uwagę: kos, kapturka, piegża, słowik. Najczęściej przelatującymi ptakami między parkiem i łągiem

przy rzece były krzyżówki i zimorodki. Brak dokumentacji o występowaniu dawniej ptaków w parku uniemożliwia określenie ich ważności z punktu widzenia historycznego. Wszystkie gatunki ptaków stwierdzone w parku charakteryzują się wysokimi walorami estetycznymi, mają duże znaczenie dla wypoczywających. Podlegają też ochronie prawnej. Wykonując projekt należy uwzględnić potrzebę zachowania możliwie dużej liczby gatunków zwierząt. W tym celu konieczne jest zachowanie jak największej liczby nisz najatrakcyjniejszych gatunków.

Układ kompozycyjno-przestrzenny parku i stan jego zachowania

Historyczne badania kompozycji przestrzennej oraz rozwoju i przekształceń układu przestrzennego [Majdecki 1977; Wiśniowska, Śledziński 1977], a także porównanie wyników tych badań i stanu faktycznego w terenie pozwala na sformułowanie następujących wniosków na potrzeby dalszych działań projektowych: granice parku w stosunku do lat przedwojennych nie zmieniły się, pozostały dwa murowane budynki, staw i aleja wjazdowa, stajnie koni wyścigowych i spichlerz zostały rozebrane, wybudowano nowe murowane komórki i ubikacje. Z obecnej analizy kompozycji oraz przekształcenia układu przestrzennego wynika, że największe zmiany w kompozycji wynikają z rozebrania dawnego drewnianego dworu, stajni i spichlerzy. Teren ten dotychczas pozostaje bez zabudowy i tak pod względem kompozycyjnym, jak i funkcjonalnym najbardziej odbiega od dawnego stanu. Usytuowanie istniejącego piętrowego budynku z wysokim poddaszem nie nawiązuje do śladów dawnej alei przy drodze dojazdowej. W okresie powojennym, kiedy w budynku tym mieściła się szkoła podstawowa, dojeżdżało się bezpośrednio do budynku z alei, drogą poprowadzoną wzdłuż szpaleru z żywotników olbrzymich lub drogą koło budynku nauczycieli, co wyraźnie wynika z planu dokumentacji ewidencyjnej parku zabytkowego Piekart z 1977 r. Poza głównymi ciągami komunikacyjnymi nie zachował się pierwotny układ alejek i ścieżek. Bardzo istotne zmiany w układzie kompozycyjnym wynikają z braku wyraźnego ciągu drzew alejowych. Ważne zmiany w układzie kompozycyjnym wynikają z przekształcenia układu przestrzennego parku, powodowane procesem naturalnej sukcesji. Z analizy dendrochronologicznej wykonanej metodą przekroi historycznych wynika, że kompozycja parku ulegała zmianom pod wpływem wzrostu drzew i zatarcia dawnego układu komunikacyjnego. Najstarszy drzewostan parku pochodzi z XIX w. i początku XX w. Podstawową przyczyną niszczenia parku są wieloletnie zaniedbania i brak pielęgnacji, które doprowadziły z jednej strony do sukcesji, z drugiej do znikania z parku elementów wartościowych. W wyniku wieloletniego zaniechania klasycznej pielęgnacji parkowej wiele drzew i krzewów zmieniło sylwetki charakterystyczne dla terenów otwartych. Nadmierne zagęszczenie drzew w parku powoduje, że występuje tu duża konkurencja gatunkowa i osobnicza obniżająca stan zdrowotności wielu egzemplarzy. Pierwotny układ przestrzenny parku uległ całkowitemu przekształceniu do tego stopnia, że jest on nieczytelny w terenie. Sukcesja naturalna, a także chybione nasadzenia doprowadziły do zatarcia kompozycji zarówno w układzie wewnątrz parkowych, jak i powiązań widokowych. Ekspansywne

gatunki obcego pochodzenia (drzewa, krzewy i rośliny zielne) należy ograniczyć do minimum w pierwszym etapie prac. Można pozostawić jedynie egzemplarze, które mają interesujące cechy osobnicze z punktu widzenia plastycznego lub inne wartości dla układu kompozycyjnego, funkcjonalnego czy biocenotycznego. Topole, które były masowo sadzone w okresie powojennym, w przypadku parku w Piekartach posadzone zostały na polanach parkowych i z czasem zatarły dawny układ przestrzenny. Analizując rozmieszczenie robinii akacyjowej można stwierdzić, że wiele osobników w okresie powojennym wyrosło spontanicznie z odrośli korzeniowych. Zniekształcały one układ kompozycyjny w tej części parku. W okresie przedwojennym gatunek ten, ze względu na walory ozdobne, pożytek dla pszczół i cenne drewno sadzony był powszechnie w parkach. Na uwagę zasługują też żywotniki, które widoczne są w postaci żywopłotu na opracowaniu z 1977 r. Obecnie są to wysokie drzewa dominujące w tej części założenia. Do dnia dzisiejszego na większości obszaru pozostało nienaruszone ukształtowanie terenu. Należy zwrócić uwagę na położony w północnej części terenu staw, który jest obiektem szczególnym w parku, a nawet jest jego dominantą [Domagała 1997]. Na szczególną uwagę w obecnej kompozycji parku zasługują odbicia drzew w lustrze wody stawu. Istotna jest ochrona rzeźby terenu, która zabezpieczona przez drzewostan nie uległa zmianom.

Podsumowanie badań kameralnych i terenowych – koncepcja zagospodarowania terenu

Park w Piekartach jest obszarem historycznym, podlegającym ochronie konserwatorskiej, równocześnie jako zbiór żywych elementów jest układem dynamicznym, którego szata roślinna ulega bezustannym zmianom w czasie. Wymaga zarówno ochrony, jak i systematycznego wykonywania zabiegów pielęgnacyjnych, aby można było zachować układ przestrzenny, który już został w ciągu wielu lat zniekształcony. Niefachowe nasadzenia zatarły ślady dawnych wnętrz parkowych i zmieniły układ kompozycyjny. Park powinien zostać poddany procesowi rewaloryzacji, a miejscami nawet rewitalizacji poprzez przywrócenie wartości użytkowej. Na podstawie badań przeprowadzonych w terenie, a także kwerendy bibliotecznej, które w dużej mierze dotyczyły śladów dawnego założenia dworsko-parkowego w Piekartach sformułowano postulaty i wytyczne dotyczące dalszych działań konserwatorskich, projektowych i wykonawczych w terenie. Badania stanu zachowania obiektu w części historycznej wykazały, że obiekt był przez wiele lat wykorzystywany niezgodnie z pierwotną funkcją, stąd zniszczeniu uległo wiele elementów istniejących w czasie tworzenia obiektu przez właścicieli zarządzających nim przed II wojną światową. Brak planów i innych dokumentów oraz źródeł ikonograficznych upoważnia do stwierdzenia, że zniszczenia te mają charakter trwałe – powstały nieodwracalne zmiany. Dodatkowo zmiany te zostały spotęgowane w okresach, kiedy zarówno park, jak i obiekty budowlane nie podlegały zabiegom pielęgnacji i konserwacji. W 1869 r. istniały: zabudowania dworskie (stanowiły integralną całość z folwarkiem) ułożone w podkowę, do których od wschodu wiodła aleja dojazdowa; staw i strumień; park, którego granice były obsadzone drzewami. Przed II wojną światową istniały: stajnie koni wyścigowych i spichlerze; przed

1945 r. budynek mieszkalny był własnością prywatną; od 1957 r. użytkownikiem dworu i parku był Wydział Oświaty; w 1977 r. południowo-wschodnia część parku była zadarniona z pojedynczymi starymi drzewami. Z opracowań piśmiennych [Wiśniowska, Śledziński 1977; Tomaszewska 2015] oraz badań terenowych wynika, że od końca lat 70. XX w. nie nastąpiły większe zmiany. Najistotniejszą zmianą jest zakup historycznego terenu (w tym objętego ochroną konserwatorską) przez prywatnego właściciela. W ten sposób pierwotne funkcje terenu zostały w znacznym zakresie przywrócone. Spowoduje to szereg konsekwencji przestrzennych i pozwoli na podjęcie działań rewaloryzacyjnych w parku i otoczeniu, których skutki nawiążą do dawnego założenia parkowo-dworskiego.

Projekt zagospodarowania terenu, który ma wyraźne cechy i atrybuty historyczne, musi uwzględniać potrzeby właściciela, a także być zgodny z wytycznymi Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz zapisami miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Obszar opracowania można podzielić na dwie części: – pierwsza o wyraźnych cechach historycznych, bogata w elementy tradycji takie jak stary drzewostan i staw przylegający do rzeki Borówki; – druga, w zasadzie niezagospodarowana, lecz dobrze skomunikowana, bo przylegająca do drogi powiatowej. Obydwie części mają jeden wspólny, istotny dla historii element, którym jest pozostałość historycznej alei drzew. Ze względu na fakt, że Inwestor posiada większy obszar, przylegający bezpośrednio do chronionego parku, należy przygotować plan zagospodarowania całej przestrzeni w kilku wariantach różniących się rozmieszczeniem obiektów budowlanych i nawierzchni, jednak zawsze w taki sposób, aby zachować oryginalne ukształtowanie całości terenu, zachować krajobraz, który można określić jako dziedziczny [Wojtatowicz, Ozimkowska 2009], powiązać kompozycyjnie obydwie obszary: obszar objęty ochroną z obszarem przylegającym.

Na etapie projektu koncepcyjnego rozważano cztery alternatywne założenia zagospodarowania terenu [Ozimkowska, Wojtatowicz, Wojtatowicz 2015], które różniły się układem elementów architektonicznych, natomiast w zakresie chronionej zieleni w zasadzie pozostały zbliżone. Kluczem kompozycyjnym jest dawna aleja łącząca drogę z historyczną częścią i wysoką zielenią. Powinna ona być odtworzona, bowiem z dawnego układu pozostało już tylko kilka drzew i nie są one w dobrej kondycji zdrowotnej. Ciągi alejek spacerowych mają swobodny rysunek, zgodnie z zasadami kształtowania parków krajobrazowych i są podkreślone zmieniającym się oświetleniem w różnych porach dnia. W projekcie przewidziano możliwości ewentualnego rozwoju obiektu, w celu pogłębienia istniejących powiązań widokowych w kierunku północno-zachodnim bez konieczności wprowadzania radykalnych zmian w przyszłości. Od strony północnej i północno-zachodniej nie wprowadzono nowych nasadzeń drzew. Przewidziano jednak możliwość, w razie zaistniałej potrzeby – uzupełnienia drzewostanu. Na uwagę zasługują żywotniki, które widoczne są w postaci żywopłotu na opracowaniu z 1977 r. Obecnie są to wysokie drzewa, dominujące w tej części założenia. Z uwagi na ich rozmiary, wartość dendrologiczną i znaczenie izolacyjne od strony sadów, żywotniki pozostawiono w trzech koncepcjach. Obserwacje terenowe i analiza dendrochronologiczna pozwalają stwierdzić, że istnieje możliwość ogólnego odtworzenia polan parkowych w miejscach powojennych

obsadzeń topolą, a obecnie porośniętych stosunkowo młodym drzewostanem grądowym. W projektach koncepcyjnych starano się nie ingerować nadmiernie w objęty ochroną drzewostan. Uwzględniono wytyczne dotyczące pielęgnacji drzew, które zostały zawarte w gospodarce drzewostanem, a dotyczyły cięć sanitarnych roślin i usunięcia drzew chorych i zagrażających bezpieczeństwu. Nie przewidywano (poza budową pomostów i altany) zmian linii brzegowej zbiornika wodnego. Warianty różniły się rozmieszczeniem budynków, a co się z tym łączy przebiegiem ciągów komunikacyjnych oraz układem towarzyszącej im roślinności. Przewidziano poprowadzenie ścieżek obwodnicowych wokół zadrzewienia i wokół stawu oraz wybudowanie domu ogrodnika, garaży, wybiegu z budami dla psów, wiaty myśliwskiej, miejsca do grillowania, kortu tenisowego, a także zorganizowanie miejsca spotkań nad wodą z paleniskiem i ławkami. Na wodzie przewidziano usytuowanie pomostu pływającego, pomostu z altaną oraz wyspy dla ptaków. W części zadrzewionej zaproponowano zawieszenie skrzynek lęgowych typu A i A1 dla ptaków. W południowym fragmencie terenu może powstać wydzielony zielenią ogród warzywny i ziołowy z krzewami owocowymi oraz winoroślą i innymi pnączami posadzonymi przy trejażu. W jego pobliżu znajdzie się kompostownik. Jako materiały nawierzchniowe przewidziano zastosowanie kostki granitowej w kolorze szarym, kostki bazaltowej, cegły klinkierowej, drewna i kamienia polnego, a także wykonanie ścieżek ziemnych oraz koszonych w sezonie 2–3-krotnie. Teren, szczególnie część frontowa i dojazd do budynku, powinny być oświetlone. Proponuje się zastosowanie trzech rodzajów oświetlenia: latarni parkowych o wysokości 4–5 m, lamp parkowych o wysokości do 1,3 m oraz reflektorów podświetlających akcenty i dominanty terenu. We wszystkich wariantach na obszarze niepodlegającym ochronie konserwatorskiej proponuje się postawienie budynku konferencyjno-szkoleniowego, wielofunkcyjnego z drogą dojazdową i parkingiem, a także zlokalizowanie pasieki o charakterze ozdobnym i produkcyjnym. Proponowane rozwiązania przestrzenne uporządkują teren, zabezpieczą okolice stawu, poprawią komunikację wewnętrzną parku oraz wykorzystają możliwości terenu dla nowej funkcji użytkowej z poszanowaniem krajobrazu.

Ogólne podsumowanie i wnioski

Stosując klasyczny tok postępowania oraz poszerzając go o powiązania terenu z otoczeniem wykonano projekt zagospodarowania, który obejmował rewitalizację zabytkowego parku w Piekartach i terenów przylegających do niego w granicach własności. Uwzględnił on wymagania przedstawione w wytycznych konserwatorskich i właściciela obiektu. W pracach przedprojektowych zwrócono szczególną uwagę na roślinność zielną i faunę, która w opracowaniach rewaloryzacyjnych zazwyczaj nie jest brana pod uwagę. Stwierdzono występowanie licznych powiązań między parkiem a jego otoczeniem w różnych skalach. Analizy drzew i obiektów architektonicznych, istotnych z punktu widzenia historycznego i wypoczynkowego, uwzględniające powiązania kompozycyjne z otoczeniem, sylwetkę elementów, a także detale, umożliwiły sformułowanie wytycznych zagospodarowania terenu wokół nich, a w konsekwencji wykonanie projektu całego obszaru.

Literatura

Domagała A., 1997, *Zespoły pałacowo-dworsko-parkowe z XVIII-XIX w. na obszarze obecnego województwa radomskiego* [w:] S. Piątkowski (red.), *Z dziejów Radomia i Regionu Radomskiego*, Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego, t. XXXII, 1–2, s. 46-67.

Libicki M., Libicki P., 2013, *Dwory i pałace wiejskie na Mazowszu*, (1) 2009 i (2), Wydawnictwo Rebis, Poznań.

Majdecki L., 1977, *Recenzja ewidencji parku*, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Warszawa, ul. Kopernika 36/40 i arch. Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Majdecki L., 1993, *Ochrona i konserwacja zabytkowych założen ogrodowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Ozimekowska, Wojtatowicz, Wojtatowicz, 2015, *Projekt rewitalizacji zabytkowego Parku w Piekartach oraz projekt koncepcyjny zagospodarowania terenu przyległego do parku* [w:] archiwum Aster-Park L.Ozimekowska, J. Wojtatowicz.

Ozimekowska L., Pietrzykowska K., Wojtatowicz J., Wojtatowicz T., 2017, *Projekt koncepcyjny Parku w Piekartach z uwzględnieniem rewaloryzacji terenu zabytkowego* [w:] archiwum Aster-Park L. Ozimekowska, J. Wojtatowicz.

Tomaszewska M., 2015, *Inwentaryzacja dendrologiczna wraz z gospodarką drzewostanem*, Pracownia Projektowa Architektury Krajobrazu „Nowy Ogród”, Przysucha [w:] archiwum Aster-Park L. Ozimekowska, J. Wojtatowicz.

Wiśniowska Z., Ślodziński S., 1977, *Dokumentacja ewidencyjna parku zabytkowego w Piekartach*, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Warszawa, ul. Kopernika 36/40 i arch. Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Wojtatowicz J., Ozimekowska L., 2009, *Krajobraz dziedziczny. Problemy współczesnej architektury i budownictwa*, Materiały II Krajowej Konferencji ARCHBUD 2009, BEL Studio, Warszawa, s. 300-308.

Wojtatowicz J., 2010, *Ocena drzew szczególnych w krajobrazie* [w:] B. Szulczewska, M. Szumański (red.), *Horyzonty Architektury Krajobrazu. Metoda architektury krajobrazu*, SGGW, Urząd Miasta stołecznego Warszawy, Wydawnictwo „Wieś Jutra”, Warszawa.

Wojtatowicz J., 2012, *Particular element and detail in landscape architecture. Element szczególny i detal w architekturze krajobrazu* [w:] *A Special Element in its Surroundings*, OW WSEiZ, Warsaw, s. 11-26.

Wytyczne Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 09.03.2015 r.

Piekarty ok. 1843 – Mapa Kwatermistrzowska 1:126 000. Geoportal.gov

Piekarty ok. 1915 – Karte des Westlichen Russlands 1:100 000. Geoportal.gov

Piekarty ok. 1937 – Wojskowy Instytut Geograficzny 1:100 000. Geoportal.gov

---

Landscaping adaptation of the historical estate and park complex in Piekarty, Poland

ABSTRACT

The paper is based on project preparation works carried out in Piekarty, a village located in the southwestern part of the Mazovia region in Poland. The field study covered the historical park, including the access lane and a pond, and a small portion of the vast Piekarty estate and park complex that had once encompassed farmlands, river valley areas and fish ponds as well as stables and other outbuildings. The main objective was to gather all the necessary data for preparing a project serving to preserve the historical features while adapting the landscape to the needs of today's user.

The study employed the standard terrain evaluation methodology along with a detailed examination of the connections and correlations between the park and its immediate and further surroundings. The paper proposes that information on the surroundings be collected as well, as the species present outside the park could have inhabited the park grounds or would be able to inhabit them after the restoration works. Special emphasis was placed on identifying those features or their remnants which are of special natural and cultural interest. Attention was also paid to adhering to conservation guidelines as regards the protected historical area. Analyses at the stage of project preparation concerned landscape components and characteristics, such as atmospheric air, flowing and standing waters, vegetation and wildlife, soil types, relief, natural scenery and man-made structures. A number of landscaping solutions were also suggested, varying as to the degree of preservation of the existing landscape elements and possible layouts of the park. They will constitute the basis for a discussion leading to the selection of the optimal land use and design.

Key words: natural links, historical park, landscape architecture

---

dr inż. arch. kraj. Lidia Ozimkowska, absolwentka Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. W latach 1982–1999 zatrudniona w Ogrodzie Botanicznym Polskiej Akademii Nauk w Warszawie – Powsinie na stanowisku projektanta, od 1995 r. współwłaścicielka pracowni projektowej Aster-Park, w latach 1995–2000 współpracowała z czasopismami „Kwiatnik” i „Ogrody”, od 1999 pracuje jako nauczyciel akademicki w Wyższej Szkole Ekologii i Zarządzania w Warszawie, autorka monografii „Granice obiektów architektury krajobrazu”, promotor kilkudziesięciu prac dyplomowych, członek SARP, PTD, rzeczoznawca NOT-SITO.

Lidia Ozimkowska, PhD, Engineer of Landscape Architecture. Graduated from the Warsaw University of Life Sciences (SGGW). Landscape designer for the Botanical Garden of the Polish Academy of Sciences in Powsin (1982–1999) and contributor to “Kwiatnik” and “Ogrody” magazines (1995–2000). Co-owner of the Aster-Park design studio since 1995. An academic instructor at the University of Ecology and Management in Warsaw since 1999, she has supervised several dozen diploma projects and published a monograph entitled “Granice obiektów architektury krajobrazu” (Boundaries of Landscape Architectural Objects). Member of the Association of Polish Architects (SARP) and the Polish Dendrology Society (PTD). Appraiser with the Scientific and Technical Association of Horticultural Engineers and Technicians (NOT-SITO).

dr inż. arch. kraj. Jerzy Wojtatowicz, absolwent i wieloletni pracownik naukowy Katedry Architektury Krajobrazu Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Od 1997 r. pracownik Wyższej Szkoły Ekologii i Zarządzania w Warszawie, (w latach 2000–2014 Dziekan Wydziału Architektury), od 1995 r. współwłaściciel pracowni projektowej Aster-Park, współautor książki „Ptaki w ogrodzie”, redaktor naukowy książek: „Warszawska Przyroda. Obszary i obiekty chronione”, „Przyroda Warszawy” oraz współautor rozdziału „Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe i tereny użytku ekologicznego” w monografii „Przyroda Bielán warszawskich”.

Jerzy Wojtatowicz, PhD, Engineer of Landscape Architecture. Graduate and long-time academic staff member of the Department of Landscape Architecture at the Warsaw University of Life Sciences (SGGW). Since 1997, he has been associated with the University of Ecology and Management in Warsaw, where he served as the Dean of the Faculty of Architecture between 2000 and 2014. He has also been running the Aster-Park design studio together with Lidia Ozimkowska since 1995. Co-author of “Ptaki w ogrodzie” (Birds in Your Garden) and a chapter on natural and landscape complexes and lands used for environmental purposes in a monograph entitled “Przyroda Bielán warszawskich” (Nature in the Warsaw District of Bielany). Science editor of two book publications: “Warszawska Przyroda. Obszary i obiekty chronione” (Warsaw's Nature. Sites and Areas Under Protection) and “Przyroda Warszawy” (Nature in Warsaw).